

УДК 378.147:373.018.1.011.3-051(481)
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.74-3.30>

Г. В. Трухан

аспірант кафедри педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ НОРВЕГІЇ ДО ВИКОРИСТАННЯ ФАСИЛІТАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВЗАЄМОДІЇ ІЗ СІМ'ЄЮ

Статтю присвячено розкриттю практичних аспектів підготовки майбутніх педагогів Норвегії до використання фасилітативних технологій у роботі із сім'єю. Зазначено, що однією з концепцій Нової української школи (НУШ) є педагогіка партнерства, яка заснована на рівноправній взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Зауважено, що реалізація реформування освіти в країні потребує змін у підходах до підготовки майбутніх учителів. Наголошено на важливості роботи педагога з батьками. Встановлено, що підходи до організації взаємодії педагога з батьками здобувачів освіти значно змінилися: сучасний педагог виступає фасилітатором цієї взаємодії, який за допомогою фасилітативних технологій підтримує та стимулює інших учасників освітнього процесу, створюючи умови для саморозвитку. З'ясовано, що проблема підготовки майбутніх педагогів до фасилітативної діяльності у вітчизняній педагогічній науці не досить розроблена, а підґрунтям для розв'язання цього питання може стати досвід Норвегії як країни, що має досвід успішної реалізації цього напрямку. На основі аналізу сучасної наукової літератури визначено педагогічну фасилітацію як вид педагогічної діяльності, що проявляється у стимулюванні, ініціюванні й заохоченні до саморозвитку та самовиховання суб'єктів освітнього процесу, самостійного здійснення ними навчальної діяльності під час отримання чітко дозованої допомоги з боку педагога. З'ясовано, що освіта в Норвегії передбачає суб'єкт-суб'єктні взаємини учасників педагогічного процесу, а основоположним у процесі підготовки норвезьких учителів є діяльнісний підхід, який базується на принципах залучення особистості в значущу діяльність, ухвалення права людини шукати свій власний шлях самовираження, активності студента в пошуку нового знання, та принципі віри в позитивний потенціал людини. Питання взаємодії педагога із сім'єю є актуальною проблемою в норвезькому освітньому просторі та розглядається багатьма науковцями, завдяки чому активно вдосконалюється. Виявлено, що ефективним засобом такої взаємодії є організація батьківських груп ICDP, які проводять педагоги-фасилітатори, що пройшли навчання за Міжнародною програмою розвитку дитини, мета якої полягає в підвищенні компетентності батьків і підтримці сучасних у суспільстві систем виховання.

Ключові слова: педагог-фасилітатор, фасилітація, фасилітативні технології, взаємодія, сім'я, батьки, батьківські групи.

Постановка проблеми. Важливими завданнями модернізації освіти в Україні є забезпечення її доступності та якості, а також її індивідуалізація та диференціація. Реалізація реформування вітчизняної сфери освіти зображена в концепції Нової української школи (далі – НУШ), важливим компонентом якої є педагогіка, що основана на партнерстві всіх учасників освітнього процесу – учителів, дітей і батьків [1]. На важливості роботи з батьками так само наголошується в українському законодавстві, а саме в «Концепції державної сімейної політики» (1999 р.), «Законі України про охорону дитинства» зі змінами (2020 р.). Згідно з нормативними документами, батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за розвиток і виховання дитини; зі свого боку, педагоги освітніх організацій зобов'язані всіляко сприяти батькам і в жодному разі не замінити їх. З огляду на це значно змінилися підходи до організації взаємодії педагогів із батьками здобувачів освіти. Якщо раніше місія педагогів полягала в тому, щоб

контролювати дії батьків, вказувати на помилки, яких вони припускаються у вихованні своїх дітей, то тепер виникла необхідність активного залучення законних представників дитини в освітній процес. Поряд із утіленням ідей педагогіки партнерства перед учителем стоїть необхідність проявляти ініціативу й будувати навчальний процес так, щоб батьки були постійно зацікавлені й залучені до спільної діяльності. Підготовка педагогів до зазначеної діяльності та розроблення оптимальних засобів її здійснення є актуальною проблемою сучасної вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній зарубіжній і вітчизняній педагогічній науці накопичено значний теоретичний матеріал із проблеми підготовки майбутніх педагогів до взаємодії з батьками. Наприклад, учені Т. Алексєнко й А. Марушкевич досліджували можливості та шляхи взаємодії в триаді: сім'я, школа та громадські організації. До питань формування педагогічної культури в батьків за допомогою взаємодії

школи та сім'ї зверталися В. Постовий, Т. Цуркан й О. Черкасова. Компоненти готовності вчителя до роботи з батьками були темою праць наукових дослідників Т. Коваль та А. Шульги. Дослідженням дієвих форм роботи з батьками займалися педагоги-науковці: Н. Кичук, О. Коберник, Н. Синельникова та інші. Незважаючи на численність наукових робіт із зазначеної теми, аналіз наукової психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що на сучасному етапі для реалізації цілей освітнього процесу необхідно шукати нові технології роботи з батьками та сім'єю. На думку низки дослідників, серед яких О. Димова, І. Жижина, Р. Овчарова, М. Кабачинський, Т. Трофимова, саме технології фасилітації дають змогу по-новому поглянути на роль педагога й відкрити нові грані та можливості його взаємодії з батьками та дітьми. Готовність майбутніх педагогів до фасилітативної діяльності є однією з остаточно не розроблених проблем сучасної вітчизняної педагогічної науки. Розв'язанню цього питання може сприяти вивчення досвіду Норвегії, система педагогічної освіти якої визнається ефективною на світовому рівні. Аналіз наявних українських і зарубіжних наукових джерел із проблеми підготовки вчителів у Норвегії свідчить, що вони зачіпають тільки окремі аспекти проблеми й не можуть претендувати на цілісний підхід до її аналізу.

Мета статті полягає в розкритті практичних аспектів підготовки майбутніх педагогів до використання фасилітативних технологій в організації взаємодії педагогів із законними представниками здобувачів освіти в Норвегії.

Виклад основного матеріалу. Терміни «фасилітація» та «фасилітатор» (від англійського дієслова «facilitate» – сприяти, полегшувати, допомогати; або французького «faciliter» – полегшити) прийшли у вітчизняну педагогічну науку відносно недавно, з гуманістичної психології К. Роджерса, який у 50-х рр. ХХ століття розпочав розроблення педагогічної фасилітації [2, с. 146].

У сучасній науковій літературі «педагогічна фасилітація» представлена як суб'єт-суб'єктна взаємодія (Е. Гусинський, К. Роджерс, Е. Зеєр, Л. Кулікова, А. Орлов, В. Смирнов), процес забезпечення полегшення й посилення продуктивності (О. Шахматова, С. Хілько), гнучка і продуктивна технологія управління процесом (Е. Скібіцький, Ю. Скібіцька), якісно прогресивний метод (Т. Гура), функція стимулювання, ініціювання й заохочення саморозвитку та самовиховання особистості (Г. Артюшин, М. Кабачинський, О. Врублевська, Ф. Муаметзянова, В. Петрова, Р. Хайрутдінова) [3, с. 118; 4, с. 20].

Аналіз різних варіантів термінів «фасилітація» та «педагогічна фасилітація» дав змогу визначити педагогічну фасилітацію як вид педагогічної діяльності, що проявляється у стимулюванні, іні-

ціюванні й заохоченні саморозвитку та самовиховання суб'єктів освітнього процесу, самостійного здійснення ними навчальної діяльності під час отримання чітко дозованої допомоги з боку педагога [4, с. 129].

Фасилітативна педагогіка змінює традиційний погляд на встановлення взаємодії між педагогом і батьками, за умов якої, у процесі активної співтворчості та співрозвитку, батьки поступово з «відомих» стають «співведучими», а потім і «провідними». Педагог-фасилітатор, зі свого боку, виконує підтримувальну та стимулювальну функції, створюючи необхідні умови для життєвих проявів, застосовуючи для цього фасилітативні технології [2, с. 146].

Один з основних ефектів фасилітації полягає у створенні ситуації безпеки та комфорту, довіри й відкритості, у перспективі успішності та досягнення учасників освітнього процесу [5, с. 126].

Педагогічні технології фасилітації повинні сприяти розвитку особистісних якостей учасників освітнього процесу через їхню активну залученість у процес, допомагати ідентифікувати проблеми й ухвалювати рішення [2, с. 144].

Оскільки така практика відносно нова, але дуже важлива для розвитку педагогічної теорії та практики, у нашій країні вже є накопичений позитивний досвід. Однак у ситуації динамізму змін, які відбуваються в соціальному житті країни, зростає потреба її вдосконалення та системного впровадження фасилітативних технологій у педагогічну практику як інноваційних та ефективних засобів взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Підґрунтям для цього може стати практика прогресивних країн, які мають багаторічний досвід відповідної фахової підготовки. Зокрема, велике значення взаємодії батьків і школи надається в Норвегії.

Робота школи із сім'єю в Норвегії становить сьогодні певний науковий і практичний інтерес як приклад успішної реалізації цього напрямку в умовах гуманістично спрямованої педагогіки.

У своєму дослідженні з підготовки шкільного вчителя в системі педагогічної освіти Норвегії О. Ємельянова наголошує, що на початку ХХІ століття система педагогічної освіти Норвегії являла собою налагоджену структуру поетапної підготовки педагогічних кадрів, водночас вона перебуває в процесі постійного розвитку. Науковиця зазначає, що в норвезькій педагогічній літературі немає поняття «особистісно-орієнтована освіта». Освіта вже передбачає суб'єкт-суб'єктні взаємини учасників педагогічного процесу, орієнтованого на реалізацію потреб учнів у саморозвитку [6, с. 234]. О. Ємельянова констатує, що основоположним у процесі підготовки вчителів є діяльнісний підхід, для реалізації якого педагоги норвезьких педагогічних коледжів та університетів керуються принципом **залучення особистості**

в значущу діяльність, принципом **ухвалення права людини** шукати свій власний шлях самовираження, **принципом активності** студента в пошуку нового знання, принципом віри в позитивний потенціал людини. Принципи поваги до особистості та ухвалення права людини шукати свій власний шлях самовираження розглядаються як пріоритетні в педагогічній освіті Норвегії. За цими ж принципами вибудовується основа взаємодії педагога з батьками учнів [6, с. 236].

Освітня політика сучасної Норвегії, на думку Н. Макарової, являє собою взаємозв'язок гуманістичної психології та біологічного детермінізму, облік спадкових факторів і визнання впливу навколишнього середовища дають норвезьким педагогам змогу будувати процес виховання на засадах гуманізму та всебічного розвитку дитини. Також учена дослідила систему дошкільної освіти Норвегії, яка наголошує на співпраці освітніх закладів із батьками та сім'єю. Наприклад, лінія партнерських взаємин дошкільного закладу й «батьківських рад», що виконують функції щодо захисту прав дітей, розширюють форми та методи співпраці, передбачена «Законом про дитячі садки» [7, с. 23].

Найбільш цінними для нашого дослідження є результати норвезьких науковців, які вивчають напрями співпраці освітніх закладів із батьками та сім'ями здобувачів освіти, досліджують актуальність цього напрямку для норвезької освіти.

Норвезький педагог-науковець Мей Брітт Друглі наполягає, що сім'я і школа є найважливішими майданчиками для розвитку дітей і молоді. Переживання молоді, які пов'язані з цими інститутами, мають велике значення для їх функціонування й подальшого розвитку, вважає дослідниця. Оскільки сьогодні в Норвегії діти та молоді люди проводять у школі набагато більше часу, ніж раніше, почасти через системи позашкільного догляду, вплив школи зріс. Це означає, що співпраця з батьками для школи, як ніколи, важлива [8].

Професор університетського коледжу Гедмарка Томас Нордаль стверджує, що сучасна співпраця між сім'єю і школою заснована на тому, що батьки несуть основну відповідальність за виховання своїх дітей. Саме в документі «Програма Knowledge Promotion 2020» (скорочено LK20) йдеться, що цю відповідальність не можна перекладати на школу, але вона повинна здійснюватися у співпраці між школою та батьками. Програма шкільної реформи встановлює чіткі передумови того, як шкільні керівники та вчителі повинні сприяти співпраці із сім'єю. У норвезькій шкільній реформі також йдеться, що в навчальне середовище учнів входять і батьки. Зважаючи на це, школа зобов'язана як інформувати, так і підтримувати діалог із батьками, а також дозволяти їм брати участь у питаннях, що стосуються їхніх дітей [8].

Зі свого боку, науковець Ганс М. Нордаль вважає, що, якщо школа не сприяє залученню батьків, це може призвести до випадків конфронтації з боку батьків, коли вони будуть незгодні з тим, що робить школа.

Мей Брітт Друглі акцентує увагу на відповідальності керівництва школи і вчителя, яка стає особливо важливою для співпраці батьків. Керівництво школи несе відповідальність, на думку науковця, за те, щоб кожен окремих учитель знав, що він або вона повинен робити, щоб сприяти гарній співпраці з усіма батьками, до яких стратегій необхідно дотримуватися, коли співпраця стає складною [8; 9, с. 73].

Щоб поліпшити комунікацію з батьками та запобігти різним типам проблем, у низці шкіл відкрито так звані батьківські школи, мета яких допомогти батькам у тому, як вони можуть конкретно підтримати шкільну роботу учня. Робота таких шкіл проходить у форматі зустрічей батьківських груп, які проводить один або пара вчителів – фасилітаторів, розповідає Томас Нордаль у своєму дослідженні [9, с. 68].

У Норвегії є декілька програм із підготовки фасилітаторів-педагогів і фасилітаторів батьківських груп, які викладаються в педагогічних університетах і коледжах, але не є обов'язковими. Також навчитися навичок групової фасилітації можна в межах неформальної освіти. Однією з таких програм є Міжнародна програма розвитку дитини – (ICDP), яка спрямована на оптимізацію дитячо-батьківських взаємин і покликана сприяти розвитку батьківської компетентності. ICDP підвищує чутливість дорослих до дитини, сприяє розвитку їхньої емпатії та розумінню почуттів, емоцій і потреб дитини, поліпшує якість дитячо-батьківської комунікації [10, с. 34].

Педагоги, які навчаються фасилітації, на курсах ICDP проходять теоретичну та практичну підготовку, набуваючи певних фасилітативних умінь: уважно слухати; спостерігати і запам'ятовувати хід подій і стиль поведінки учасників; налагоджувати доброзичливу атмосферу, просту та плідну комунікацію між учасниками групи; аналізувати, діагностувати й заохочувати ефективну (корегувати неефективну) поведінку; забезпечувати зворотний зв'язок між учасниками групового процесу тощо [10, с. 37].

У груповій роботі з батьками фасилітатори використовують відео, яке обговорюється після перегляду. Зазвичай під час обговорення використовується метод сфокусованої бесіди, яка допомагає учасникам опинитися в одному смислому просторі та розуміти, про що вони говорять. Корисною технікою в роботі групи є рольове програвання конфліктних або актуальних складних ситуацій, розв'язання яких зумовлює складнощі. Беручи участь у таких вправах, на думку К. Хундейте, кожен може навчитися краще відчувати потреби іншого [10, с. 39].

Сіссел Соллід, кандидат педагогічних наук, професор Арктичного університету Норвегії, вказує на позитивний результат експериментальних груп ICDP, які проводилися фасилітаторами в муніципальних установах: притулках для іммігрантів, закладах для осіб, які скоїли злочини, притулках для жертв домашнього насильства. Усі учасники груп мають відповідальність за виховання та забезпечення дітей. Мета, яку ставили перед собою фасилітатори, полягала у сприянні позитивного ставлення до дитини, впливі на розуміння, наскільки важлива взаємодія між опікуном і дитиною для розвитку дитини. Позначити актуальність теми для обговорення давали змогу жива групова робота, особисті блоги педагогів-фасилітаторів, батьківський сайт, де батьки могли ставити свої питання. Під час роботи після кожної зустрічі учасники отримували практичні завдання, спрямовані на взаємодію з дитиною, також проводилося анкетування з метою виявлення проблем. Учасники й фасилітатори позитивно відзначили вправи, які допомагають розвинути сензитивність, рольові ігри, під час яких перебували швидкі рішення складних ситуацій. Кожна сторона відчувала свою компетентність, батьки – готовність і відповідальність опікуватися дитиною. Сіссел Соллід зазначає, що важливим компонентом роботи батьківських груп було використання рефлексивних листів, які допомагають забезпечити зворотний зв'язок і стимулювати у батьків процеси самопізнання й елементів педагогічної рефлексії [11, с. 334].

Висновки і пропозиції. Підготовка педагогів до використання фасилітативних технологій у роботі із сім'єю в Норвегії відбувається на двох рівнях: у педагогічних коледжах та університетах і в межах неформальної освіти. Прийоми фасилітативних технологій, що використовуються в організації взаємодії педагогів-фасилітаторів і батьків, дають змогу створити безпечну ситуацію довіри й успіху для відкритої та рівної співпраці, що є основою для прояву суб'єктивної позиції батьків в освіті дітей. Наступним кроком дослідження є вивчення підготовки педагогів до використання фасилітативних технологій в університетах Норвегії.

Список використаної літератури:

1. Концепція Нової української школи : Рішення колегії МОН України від 27 жовтня 2016 р. № 10 : офіц. текст. Київ, 2016. С. 34. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainskashkolacompressed.pdf>.

2. Трофимова Т.В. Приемы фасилитативных технологий в организации взаимодействия педагогов с родителями. *Вестник Донецкого педагогического института*. 2017. № 2. С. 145–149.
3. Шахматова О.Н. Педагогическая фасилитация: особенности формирования и развития. *Журнал «Профессиональное образование»*. Приложение «Новые педагогические исследования». Москва : ИСОМ, 2006. № 3. 120 с.
4. Артюшин Г.М., Кабачинський М.І. Фасилітативні функції педагогічних технологій у підготовці військових фахівців. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. Серія : Педагогічні науки. 2017. № 4 (11). С. 18–30.
5. Трухан Г.В. Педагогічна фасилітація як наукова категорія. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Збірник наукових праць. 2018. № 6 (92). С. 125–131.
6. Емельянова О.В. Подготовка школьного учителя в системе педагогического образования Норвегии : дисс. ... канд. пед. наук за спец.13.00.01. Поморск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Архангельск : ПГУ. 2014. С. 234–238.
7. Макарова Н.В. Система общественного дошкольного воспитания Норвегии : автореф. дисс. ... канд. пед. наук по спец. 13.00.01. Мурманск. гос. педагог. универ. Мурманск, 2000. С. 22–25.
8. May Britt Drugli og Thomas Nordahl. Betydningen av skole-hjem samarbeid. URL: <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/samarbeid/samarbeid-mellom-hjem-og-skole/samarbeidet-mellom-hjem-og-skole/betydningen-av-skole-hjem-samarbeid>.
9. Nordahl T. Hjem og skole – hvordan skape et bedre samarbeid? Oslo : Universitetsforlaget. 2007. P. 179.
10. Hundeide K. Facilitating Cultural Mediation: Indonesia. London : Sigma Forlag / Jessica Kingsley, 1996. P. 34–47.
11. Sollid S. Experiences from parental guidance in norwegian shelters. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика*. Харків, 12 грудня 2019 р. С. 333–336.

Trukhan H. Practical aspects of future Norway teachers' preparation for using facilitative technologies in interaction with the family

The article is devoted to the disclosure of practical aspects of training future Norway teachers for using facilitative technologies in working with the family. It is identified that one of the concepts of the New Ukrainian School (NUS) is the pedagogy of partnership that is based on an equal interaction of all participants in the educational process. It is noted that the implementation of an education reform in the country requires changes in approaches to the training of future teachers. The importance of the teacher's work with parents is

emphasized. It was established that the approaches to the organization of teacher interaction with parents of students have changed significantly: the modern teacher acts as a facilitator of this interaction, who with the help of facilitative technologies supports and stimulates other participants in the educational process, creating conditions for self-development. It was found out that the problem of preparing future teachers for facilitative activities in the domestic pedagogical science has not developed enough, and the basis for solving this problem may contribute to the experience of Norway, as a country with experience in the successful implementation of this area. Based on the analysis of modern scientific literature, the pedagogical facilitation is defined as a type of pedagogical activity that manifests itself in stimulating, initiating and encouraging self-development and self-education of subjects of educational process, independent implementation of educational activities with clearly dosed help from teachers. It was also found out that the education in Norway involves the subject – the subjective relations of the participants of the pedagogical process, and fundamental in the process of training Norwegian teachers is an activity approach based on the principles of personal involvement in meaningful activities, the acceptance of human rights to seek their own way of expression, the student activity in search of new knowledge, and the principle of belief in the positive potential of man. The issue of teacher-family interaction is a topical issue in the Norwegian educational space and is being considered by many scholars, and is being actively improved. It was revealed that an effective means of such interaction is the organization of parent groups ICDP, conducted by teachers-facilitators trained under the International Child Development Program, the purpose of which is to increase the parental competence of parents and support the existing education systems in this society.

Key words: *teacher-facilitator, facilitation, facilitative technologies, interaction, family, parents, parent groups.*